

UDK: 34.096

Khulkar KHOLIKULOVA,
Associate Professor of law enforcement Academy of Uzbekistan
E-mail: Xalikulova81@mail.ru

O'zMU dotsenti PhD R.Xomitov taqrizi asosida

THE MEDIEVAL INTELLECTUAL LEGACY ON WOMEN'S LEADERSHIP POTENTIAL: AN ANALYSIS THROUGH THE LENS OF RELIGION, PHILOSOPHY, AND FEMINIST THOUGHT

Abstract

This article analyzes philosophical and religious perspectives on women's leadership potential in society during the Middle Ages. By examining the views of thinkers such as Augustine, Gregory the Great, Thomas Aquinas, Anselm of Canterbury, John Wycliffe, and Christine de Pizan, the study explores historical interpretations of women's roles in social and political life. The article highlights the contradictions between philosophical and theological doctrines that laid the foundation for early feminist ideas.

Key words: Women's leadership, medieval philosophy, feminism, religion and society, philosophical doctrines, women's rights, patriarchal society, historical perspectives.

ИДЕЙНОЕ НАСЛЕДИЕ СРЕДНЕВЕКОВЬЯ О ЛИДЕРСКОМ ПОТЕНЦИАЛЕ ЖЕНЩИН: АНАЛИЗ В КОНТЕКСТЕ РЕЛИГИИ, ФИЛОСОФИИ И ФЕМИНИСТСКОЙ МЫСЛИ

Аннотация

В данной статье анализируются философские и религиозные взгляды на лидерский потенциал женщин в обществе в период Средневековья. Через изучение взглядов таких мыслителей, как Августин, Григорий Великий, Фома Аквинский, Ансельм Кентерберийский, Джон Уиклиф и Кристина де Пизан, исследуется историческое понимание роли женщин в социальной и политической жизни. В статье раскрываются противоречия между философскими и религиозными концепциями, которые впоследствии стали основой ранних феминистских идей.

Ключевые слова: Женское лидерство, философия Средневековья, феминизм, религия и общество, философские учения, права женщин, патриархальное общество, исторические взгляды.

AYOLLARNING LIDERLIK SALOHİYATI HAQIDA O'RTA ASRLAR G'OYAVIY MEROSI: DIN, FALSAFA VA FEMINISTIK G'OYALAR TIZIMIDA TAHLIL

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'rta asrlar davrida ayollarning jamiyatdagi yetakchilik salohiyatiga nisbatan falsafiy va diniy qarashlar tahlil etiladi. Avgustin, Grigoriy, Foma Akvinskiy, Anselm Kenterberiylik, Jon Uiklif va Kristin de Pizan kabi allomalarning qarashlari orqali ayollarning ijtimoiy va siyosiy hayotdagi roliga oid tarixiy yechimlar o'rganiladi. Mazkur maqolada ilk feminizm g'oyalarining paydo bo'lishiga asos bo'lgan diniy va falsafiy qarashlar o'rtasidagi qarama-qarshiliklar ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Ayollar liderligi, o'rta asr falsafasi, feminizm, din va jamiyat, falsafiy ta'limotlar, ayollarning huquqlari, patriarxal jamiyat, tarixiy qarashlar.

Kirish Bugungi kunda dunyo mamlakatlarida jamiyatda lider ayollar masalasiga qiziqish va ehtiyoj ortib bormoqda. XXI asrda feminizm global ijtimoiy siyosatdagi shov-shuvli harakatlardan biriga aylandi. G'arb mamlakatlarida feministik g'oyalar ommaviy madaniyatning bir qismiga aylandi va ko'plab ayollar teng huquq va imkoniyatlar uchun kurashda sezilarli yutuqlarga erishdilar. Misol uchun, #MeToo kabi harakatlar jamiyatga katta ta'sir ko'rsatib, jinsiy zo'ravonlik va ta'qiblar muammosiga jamoatchilik e'tiborini qaratdi.

Usul. Maqolani tayyorlashda tarixiy-tahliliy va muqoyasali tahlil usullaridan foydalanildi. Ilmiy manbalar, allomalarning falsafiy asarlari, diniy

ta'limotlar va zamonaviy feministik ta'limotlar o'rtasidagi bog'liqliklar o'rganildi. Shaxsiylikka oid emas, balki ijtimoiy-tarixiy nuqtai nazardan qarashlar tahlil qilindi.

Natijalar. Aksariyat diniy manbalarda va allomalarning asarlarida ayollarning siyosiy hayotdagi ishtiroki, ijtimoiy vazifalari, ularning xulq-atvori va jamiyatdagi rollariga oid patriarxal jamiyatni qo'llab-quvvatlashga xizmat qilgan bo'lsa-da, ayrim olimlar ayollarning siyosiy jarayonlardagi ishtirokini ijobiy baholagan va qo'llab-quvvatlagan. Bunday allomalardan biri Avgustin (354–430) o'zining "Tanga shahar" asarida ayollar oila va jamiyatda muhim o'rin tutishi bilan birga, ularning tabiatdan siyosiy

yetakchilikka mos emasligi ta'kidlanadi.[1]. Avgustinning qarashlari ko'p jihatdan xristian dinining ibtidoiy doktrinal ta'limotlari ta'siri ostida shakllangan bo'lib, ayollarga hissiy barqarorsizlik, yuvoshlik va ta'sirchanlik xos deb hisoblagan. T.B. Ryabovanning fikricha, bu o'z navbatida antik davrda rimlik ayollarga sud muhokamalarida kimningdir nomidan chiqish taqiqlangan. Bu davrda ayollar engilfikrlil va beqaror deb hisoblanganligi sababli ular da'vogarlik sifatida ishtirok etish, guvohlik berish yoki sud ishlariga ta'sir ko'rsatish huquqidan mahrum qilingan [2]. Avgustin shunday deydi: «Ey Xudo, Sen insonni o'zing haqinda xulosa qilishga qodir qilding... hatto oddiy ayollarning guvohligiga ishonib»[3]. Uning bu fikrlari o'sha davrda ayollarning guvohligi erkaklarning guvohligiga qaraganda kamroq ishonchga sazovor deb qaralganligidan dalolat beradi [4].

Bu davrda yashab ijod qilgan yana bir yirik allomalardan biri Buyuk Grigoriy (540–604) ayollarning liderlik qobiliyatlarini e'tirof etgan. Grigoriy Nisskiyning eng mashhur "Insoniyat yaratilishi haqida" deb nomlangan asarida, "Jinsiy farqlar faqat biologik jihatdan bo'lib, ular insonning ma'naviy kamolotga erishish qobiliyatiga ta'sir ko'rsatmaydi" deb ta'kidlagan. Uning qarashlarida ayollar jamiyatning yetuk a'zolari sifatida e'tirof etiladi. Bundan tashqari, ayollar diniy va ma'naviy rahbariyatda muhim o'rin tutishi mumkin, chunki ular tarbiyachi sifatida nafaqat oilada, balki butun jamiyatda ahamiyatli rol o'ynaydilar deya ta'kidlagan. Demak, Grigoriy ayollarning aqliy salohiyatiga ulkan baho berib, ularni jamiyatning faol a'zolari sifatida ishtirok etishi mumkinligini e'tirof etgan birinchi allomalardan biri hisoblanadi[6].

Ilk o'rta asrlarda yashab o'tgan olimlarning g'oyalari dinning doktrinal ta'limotlari va patriarxal tuzilma bilan bog'liq bo'lgan bo'lsa-da, ayrim allomalarning asarlarida ayollarning ijtimoiy rolini kengaytirishga va ularning rahbarlik vazifalariga e'tibor berishga intilishlar kuzatiladi. Bu nazariyalar keyinchalik feministik harakatlarning vujudga kelishi uchun ilk nazariy asoslarni yaratgan va ayollar orasida liderlar yetishib chiqishiga zamin yaratgan[7].

Muhokama. Rivojlangan o'rta asrlarga kelib Yevropa ijtimoiy-siyosiy tafakkurida hamda ayollarning liderlikdagi o'rniga bo'lgan munosabatlarda sezilarli o'zgarishlar sodir bo'ldi. Bu davrdagi Yevropa falsafasi va teologiyasida ayollarning ijtimoiy rolini kengroq muhokama qilishga qiziqish ortdi. Natijada ayollarning liderlik xususiyatlariga oid qarashlar yanada murakkablashdi. Masalan, Foma Akvinskiy (1225–1274) va Anselm Kenterberiyskiylar (1033–1109) o'z asarlarida ayollarning ma'naviy va intellektual imkoniyatlarini e'tirof etsalar-da, ayollarning salohiyati, vazifalari va rahbarlik layoqati haqidagi qarashlarini nasroniylilik ta'limoti va patriarxal jamiyat an'analari bilan bog'lab talqin qilganlar[8]. Masalan, Foma Akvinskiy, o'zining mashhur Summa Theologiyasi asarida ayollarning davlat ishlaridagi rolini cheklash tarafdori bo'lgan. Uning ta'kidlashicha, ayollar tabiat tomonidan erkaklarga nisbatan jismonan va aqlan zaifroq qilib yaratilgan va shu sababli, ularning asosiy vazifalari oila va diniy hayot bilan bog'liq bo'lishi kerak

deb hisoblagan [8]. Foma Akvinskiy ayollarning jamiyatdagi liderlik vazifalariga nisbatan salbiy munosabatda bo'lib, ularni siyosiy rahbarlikka qobiliyatsiz va doimiy erkaklar tomonidan boshqarilishga muhtoj deb qaragan[9]. Lekin, Foma Akvinskiy ayollarning muayyan ma'naviy yetakchilikda ishtirok etish va ta'lim olish huquqini inkor etmagan, balki ularning ma'lum sohalaridagi, jumladan, ta'lim va diniy sohadagi faoliyatlarini e'tirof etgan[10].

Foma Akvinskiyning qarashlariga zid ravishda Anselm Kenterberiyskiy ayollarning aqliy va ma'naviy salohiyatini yuqori baholagan[11]. Anselmning ta'kidlashicha, nafaqat erkaklar, balki ayollarning ham ma'naviy barkamolliigi va salohiyati jamiyatning rivojlanishi uchun katta rol o'ynaydi. Anselmning bu qarashlari ayollar orasidan liderlar kelib chiqishini rag'batlantirishga yo'naltirilgan nazariyalar asosini tashkil qilgan[12].

O'rta asrlarda antifeministik nasroniylilik diniy ta'limotlar ta'siri natijasida ayollarga nisbatan antifeministik qarashlar keng tarqalgan bo'lsa-da, ayollarning jamiyatdagi o'rnida ozgina o'zgarishlar sodir bo'ldi[13]. Foma Akvinskiy va Anselm Kenterberiyskiy kabi allomalarning qarashlari ayollarga nisbatan ijtimoiy yondashuvlarda muhim o'rin tutib, keyingi asrlarda ham ayollarning ijtimoiy va siyosiy rolini oshirishga asos bo'lgan[14].

XII–XIII asrlardagi faylasuflarning ijtimoiy-siyosiy qarashlari ko'p jihatdan xristian diniy ta'limotiga asoslangan bo'lib, ayollarning jamiyatdagi o'rnini, vazifalari va ijtimoiy ta'sirini tahlil qilishda diniy qarashlar ta'siri asosida shakllangan. Bu davrga kelib ko'plab g'arb mutafakkirlari ayollarning yetakchilik qobiliyatlarini inkor etmaganlar va ular orasida ayollarni qo'llab-quvvatlash tarafdorlari ham bo'lgan[15]. Bunday mutafakkirlardan biri Ioann Solsberi (1120–1180) hisoblanadi. Uning fikricha, ayollar jamiyatda muayyan siyosiy va ijtimoiy vazifalarni bajarishga qodir, hamda ular jamiyatni adolat va oqillik bilan boshqara olish qobiliyatiga egadirlar[16]. Ioann Solsberi ayollarning tarbiya va bilim olishlariga muhim ahamiyat qaratish lozimligini ta'kidlab, ularning yetakchilik salohiyatiga yuqori baho beradi. Uning bu qarashlari o'rta asrlardagi ko'plab olimlarning siyosiy-falsafiy qarashlaridan keskin farq qilgan va u ayollarning ijtimoiy-siyosiy jarayonlarda ishtirok etishining tarafdori bo'lgan[17].

O'rta asrlardagi bunday qarashlar o'sha davr patriarxal jamiyatida ayollarning roli haqidagi o'ziga xos ziddiyatli qarashlarni keltirib chiqardi. Bu siyosatchi va faylasuf olimlarning turlicha yondashuvlari kelgusida ayollarning siyosiy va ijtimoiy ta'sirlarining oshishiga yordam berdi[18]. Ilmiy manbalar va xristian ta'limotiga asoslangan ushbu qarashlar G'arbda keyingi asrlarda paydo bo'lgan feministik g'oyalarning ildizlari sifatida namoyon bo'lib, ular ayollarning jamiyatdagi yetakchilik salohiyatini qayta ko'rib chiqishga zamin yaratdi[19].

So'nggi o'rta asrlarga kelib, Yevropada ijtimoiy va siyosiy qarashlar tizimida o'zgarishlar sodir bo'ldi, G'arb mamlakatlarida ayollarning o'rnini va ularning liderlik salohiyatini qayta ko'rib chiqishga bo'lgan

qiziqish kuchaydi[20]. Bu davrda diniy qarash va ijtimoiy tuzilmalar o'zgarishi, hamda davlatlarning iqtisodiy rivojlanishi natijasida ayollarning jamiyatdagi roli va ularning imkoniyatlariga nisbatan munosabat ham turli ko'rinishlarda namoyon bo'ldi. Ayniqsa Jon Uikliff va Kristin de Pizan kabi olimlarning asarlari ayollarning aqliy salohiyatini keng ko'lamda muhokama qilib, ularning ijtimoiy va siyosiy rolini qayta o'rganib chiqishga harakat qilgan[21].

Jon Uikliff (1320–1384) o'zining ijtimoiy va diniy islohotlarga oid qarashlarida ayollarning diniy vazifalardagi ishtiroki haqida so'z yuritgan. Uning fikricha, ayollar xristian dinini aholi orasida targ'ib qilishda jamiyatni tarbiyalovchi sifatidagi vazifalariga urg'u bergan. Shu sababli ham Uikliff asosan

ayollarning ta'lim olishlarining tarafdori bo'lgan va ularning ma'naviy yetakchi sifatidagi salohiyatini e'tirof etadi. Uning bu qarashlari ayollarning jamiyatdagi o'rnini kengaytirishga qaratilgan bo'lsa-da, asosan ma'naviy yetakchilikka e'tibor qaratiladi va ularning siyosiy ta'sirini cheklashga yo'naltirilgan. Bu qarashlar asosan ayollarning ta'lim olish, tarbiyachi sifatidagi va diniy jamoalarda faol bo'lishi uchun asos bo'ldi[22].

Xulosa. Ilk va rivojlangan o'rta asrlarda ayollarning liderlik qobiliyati turlicha baholangan bo'lib, ba'zi qarashlar ularning siyosiy va ijtimoiy faolligini cheklagan, boshqalari esa uni qo'llab-quvvatlagan. Bu tarixiy qarashlar zamonaviy feministik yondashuvlar uchun muhim nazariy asoslardan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. Hodgson, M. (2005). *Medieval Women: Texts and Contexts in Late Medieval Britain*. Routledge.
2. Епифанова Т.В. Человек, общество и государство в историко-религиозном учении Августина Блаженного: Дис. ... канд. ист. наук. – Владимир, 2002. – 221 с.
3. Ерохина Ю.А. Исторические взгляды Августина: Автореф. дис. ... канд. ист. наук. – Казань, 2000. – 25 с.
4. Augustine of Hippo. (1950). *The City of God*. Translated by Marcus Dods. New York: The Modern Library; Richards, J. (2004). *Gender and Power in Medieval Exegesis*. Cambridge University Press; Kreider, R. (2009). *Women in the Middle Ages: The Role of Women in Medieval Society*. Routledge
5. Weber, K. (2017). *Feminist Perspectives on Medieval Philosophy: The Historical Impact of Women Thinkers*. Palgrave Macmillan.
6. Gregory the Great. (1999). *The Dialogues of Gregory the Great*. Translated by William McCarthy. New York: The Paulist Press; Duffy, E. (2005). *Saints and Sinners: A History of the Popes*. Yale University Press; Wiesner, M. (2000). *Women and Gender in Early Modern Europe*. Cambridge University Press.
7. McLaughlin, K. (2013). *Women in Medieval Society: The Roles of Women in the Middle Ages*. Cambridge University Press; Hanawalt, B. (1998). *The Wealth of Wives: Women, Law, and Economy in Late Medieval London*. University of North Carolina Press.
8. Mc Namer, S. (2000). *A Woman's Place: The Role of Women in Medieval Society*. University of Pennsylvania Press; Hodgson, M. (2005). *Medieval Women: Texts and Contexts in Late Medieval Britain*. Routledge.
9. O'Reilly, M. (2005). *Women in Medieval Europe: 1200-1500*. Routledge.
10. Фома Аквинский. Сумма теологии. К.: Эльга; Ника-Центр, 2005. Ч. I. Вопросы 75-119. 577 с.
11. Aquinas, T. (1948). *Summa Theologica*. Translated by the Fathers of the English Dominican Province. New York: Benziger Brothers.
12. Lynch, M. (2002). *The Power of Women in the Middle Ages: Historical Perspectives on Gender Relations*. Palgrave Macmillan.
13. Anselm of Canterbury. (1998). *The Major Works*. Edited by Brian Davies and G. R. Evans. Oxford: Oxford University Press.
14. Burton, J. (2001). *Women in Medieval History*. Greenwood Press; De Jong, M. (2011). *The Ethics of Gender: Perspectives from Medieval Philosophy*. University of Notre Dame Press.
15. Salisbury, J. of. (1990). *The Statesman's Book of Advice*. Edited by R. A. Austin. Oxford: Clarendon Press; Cohen, M. (2010). *Medieval Women and Gender: A Historical Encyclopedia*. ABC-CLIO.
16. Olsen G. John of Salisbury's Humanism // *Gli umanissimi medievali*. Firenze, 1993. P. 447–468.
17. Eisenbichler, K. (2001). *Women and the Common Good: The Reformation of Women's Roles in the Sixteenth Century*. University of Toronto Press.
18. McSheffrey, S. (1995). *Gender and the Politics of Education in Late Medieval England*. University of Pennsylvania Press.
19. Klein, S. (2007). *The Role of Women in the Middle Ages: A Historical Overview*. Greenwood Press.
20. Duffy, E. (1992). *The Stripping of the Altars: Traditional Religion in England, 1400–1580*. Yale University Press.
21. Bennett, J. (2006). *Women in the Medieval Church*. Ashgate; Harris, S. (2014). *The Representation of Women in Medieval Literature*. Routledge.
22. Wycliffe, J. (2005). *The Reformers: Their Lives and Their Works*. Edited by William H. Houghton. Wipf and Stock Publishers.